

Л.Ю.Шапран

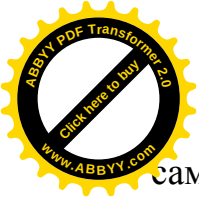
Л.І. Куниця

Г.А. Чередніченко

Деякі аспекти проблеми становлення і розвитку творчої особистості

Глобальні зміни соціально-економічного устрою нашого суспільства як у дзеркалі відбилися у системі освіти, зокрема вищої. Прагнення України увійти в європейський освітній простір привело до впровадження ступеневої системи освіти (ступені молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста, магістра) і відповідно до появи вищих закладів освіти різного рівня акредитації залежно від ступеня підготовки фахівців. Розвиток ринкових відносин і виникнення ринку праці привели до відмови вищих навчальних закладів від практики обов'язкового працевлаштування. З одного боку, найталановитіші випускники, молоді спеціалісти і професіонали одержали можливість вибору місця роботи відповідно до їх професійного запиту. Однак, з іншого боку, це привело до зростання безробіття серед молоді, оскільки працевлаштування сьогодні за спеціальністю процес важкий, потребує значної витрати часу, а інколи супроводжується розчаруванням, невпевненістю не тільки у своїх силах, а й у професійному і соціальному статусі.

Таким чином, сучасному суспільству потрібні люди, здатні до самостійного мислення, самореалізації як професійної, так і особистісної, які вміють об'єктивно оцінити свої здібності і можливості, прагнуть до самовдосконалення, вміють долати перешкоди. Сучасні молоді люди вже добре розуміють, що їм потрібні знання, практичні й інтелектуальні вміння для

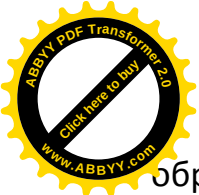

самоствердження і самореалізації у житті. Ті якості особистості, які виділяються роботодавцями, економістами, практичними працівниками освіти, формуються у процесі творчого розвитку.

Спрямованість процесу навчання на творчий розвиток особистості значною мірою наближує нас до вирішення проблем її адаптації у сучасному суспільстві.

Нагальна потреба активізації творчо-перетворюючої діяльності в умовах ускладнення суспільного розвитку викликала необхідність глибокої наукової розробки проблеми творчості, що, відповідно, знайшло відбиток у багатьох науках — філософії, психології, педагогіці, нейрофізіології, кібернетиці, соціології та ін. У науковій літературі є різноманітні трактування феномена творчості, висловлюються різноманітні думки про природу, об'єктивну основу, структуру творчого процесу, про формування творчих здібностей людини. І тут необхідно, насамперед, звернути увагу на багатоплановість вживання поняття «творчість». Воно розглядається як «активність», «діяльність», «процес», «вид діяльності», «тип діяльності», «форма» тощо. Різноманітні його сторони відбиваються в поняттях: творчий початок, творчий потенціал, творчі здібності, творчі можливості, творче мислення, творча активність, творче ставлення, творча свідомість, творча діяльність, творча праця, творча особистість.

Дослідження творчості розпочате давно. Однак більшість учених, виходячи з методологічних позицій, вбачали у творчості найбільш повно виражену волю прояву людського духу. Вважалося, що ця воля взагалі не піддається науковому аналізу. Ідея цілеспрямованого підвищення ефективності творення нових, оригінальних, суспільно значущих цінностей розглядалася як порожня забава. Панувала думка і навіть більше того — переконання, що свідома діяльність людей, усього суспільства не може впливати, скажімо, на формування геніальних художників, винахідників, учених. Це, немовби, дано тільки

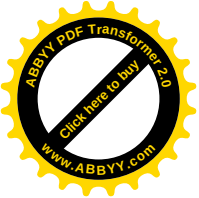
обраним. Існування об'єктивних законів людської творчості фактично заперечувалося.

У 20—30-і роки дослідженням цієї проблеми займалися переважно психологи та фізіологи. З другої половини 50-х років і дотепер теорія творчості розробляється активно і на різних рівнях. Результати дослідження узагальнені в монографіях, статтях, дисертаціях, регулярно проводяться семінари з проблем методології і теорії творчості.

Глибока, систематична робота вчених сприяла різнобічній розробці як теоретичних, так і практичних питань творчості. Дослідникам даної проблеми вдалося успішно розкрити значення образного мислення, яке філософи, як правило, не розглядають, простежити його зв'язок із вербально понятійним мисленням у творчому пошуку, по-новому осмислити зв'язки мислення і мови, показати роль підсвідомості та інтуїції у творчості, визначити місце у творчому пошуку проблеми, гіпотези, аналогії, моделювання, матеріального й уявного експерименту і, нарешті, зрозуміти зв'язок формальної і діалектичної логіки, показати, що діалектична логіка і є логіка творчості,

логіка винаходів і відкриттів. Крім того, введення теорії творчості у філософію дає змогу у перспективі глибше зрозуміти зміст, зв'язки і субординацію найважливіших філософських категорій.

Характер творчості і сам творчий процес визначаються багатьма чинниками: потребами і запитами суспільства; конкретними економічними, політичними та ідеологічними умовами даного суспільства і часу; обсягом знань і сукупністю досягнень у тій чи іншій галузі; біологічними і психологічними особливостями людської особистості; традиціями, можливостями людської свідомості; життєвим досвідом; інтелектуальними здібностями; емоційністю тощо.

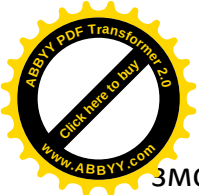
Творчий процес являє собою складний акт, пов'язаний з високим напруженням всіх духовних сил людини. Він потребує інтенсивної розумової діяльності й уваги, концентрації уваги, вольового напруження і мобілізації всіх знань і досвіду людини на вирішення поставленого завдання.

Водночас у процесі творчості здійснюється перехід від незнання до знання, вихід за межі вже відомого, накопичення нових знань. При цьому можливий не тільки подальший їхній розвиток, поглиблення, поповнення, але й заперечення старого в зв'язку з виникненням нової ситуації.

Багато вчених приходили до висновку, що для аналізу творчого процесу необхідно визначити «його генетичну клітинку». Так, Г.А. Давидова вважає генетичною «клітинкою» розвитку всього різноманіття творчих здібностей людей, загальною і постійною підставою сукупної людської творчості як поступального прямування історії — працю, поряд з іншими його особливостями [1.С.13—14].

Б.М. Кедров і Н.Л. Гінділіс у роботі «Творчий процес і шаблі пізнання» визначають таку клітинку творчості, як «відкриття чогось нового в самому звичайному житті». Посилаючись на відповідь Д.І. Менделєєва на питання, як він відкрив періодичний закон, що явилось кульмінаційним моментом його наукової творчості, автори пишуть: «Звичайно, на всіх стадіях розвитку творчості зберігається генетичний, спадкоємний зв'язок у всіх такого роду процесів із вихідною їх «клітинкою», в якій у зародку, в нерозвиненому вигляді подані обидві елементарні для даної області явищ дії — «дивлячись і пробуєчи» (тобто спостерігаючи і перевіряючи на досвіді). Без них... неможливий ніякий творчий процес узагалі» [2, С.16—17].

У статті Н.М. Кирилової «До питання про гносеологічний аналіз особистісних характеристик творця» відзначається: «Нове не можна розглядати як сутність творчого процесу, тому що, прийнявши нове за вихідну клітинку, ми не

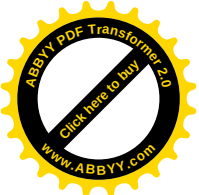

зможемо здійснити сходження від абстрактного до конкретного (до творчого процесу)» [3, С.51]. Вихідним моментом творчого процесу Н.М. Кирилова пропонує вважати єдність суб'єктивного й об'єктивного, підкреслюючи, що саме це і є те внутрішнє, властиве творчому процесу суперечностей, що є його рушійною силою, джерелом розвитку. Дійсно, суперечності є джерелом розвитку і, природно, вихідною «клітинкою» творчого процесу, та ніяк не може бути його рушійною силою. Розвиток відбувається в процесі подолання суперечності, під впливом суб'єкта на об'єкт. Ця сутнісна ознака характерна, насамперед, для творчої діяльності особистості.

Для здійснення наукового підходу до формування творчих здібностей особистості важливо визначити закономірності цього процесу. Таку можливість дає аналіз творчого процесу та окремих рис творчої особистості. Закономірності становлення і розвитку творчої особистості органічно пов'язані з загальними закономірностями формування всебічно розвинутої особистості і виявляються як їхні особливості, обумовлені ланцюгом (тобто формуванням визначених рис, якостей) і специфікою творчого процесу.

Які ж риси повинна мати особистість, щоб перебороти суперечності, що виникають? Насамперед, потрібно вміти усвідомити, визначити саму суперечність, тому що вже в самому формулюванні нерідко полягає й орієнтація пошуку вирішення суперечності. А для цього потрібний глибокий різнобічний аналіз ситуації, що виникла.

Вже при розгляді початкового етапу творчого процесу можна визначити деякі особливі риси творчої особистості. Як правило, суперечність існує об'єктивно. Щоб її виявити потрібно мати деякий ступінь спостережливості, уваги, що певною мірою властива кожній людині. Отже, будь-яка людина здатна виявити існуючу суперечність. У чому ж тоді відмінність творчої особистості?

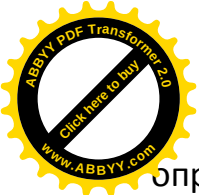

По-перше, "будь-яка", людина виявляє суперечність найчастіше випадково або під певним керівництвом. Особистість з розвинутими творчими здібностями здійснює пошук суперечностей і визначає їх самотійно і цілеспрямовано. Для неї це спосіб постійного удосконалення конкретної діяльності.

По-друге, «будь-яка» людина, виявивши суперечність, далеко не завжди прагне до її вирішення. Розвинута творча особистість бачить у ній джерело розвитку, що дає змогу визначити тенденції і шляхи цього розвитку. Вона здатна вчасно визначити суперечність, найбільш актуальну і можливу для вирішення на даному етапі. Це пов'язано з необхідністю глибокого аналізу, що дозволяє виділити специфічний аспект проблеми. А для цього потрібно мати здібність глибоко проникати в сутність проблеми, бачити зв'язки між явищами, мати розвинуту інтуїцію.

Для об'єктивного, всебічного аналізу важливо мати глибокі знання з даного питання. Та через те, що виникнення суперечностей запланувати не можна — адже вони можуть виникати у всіх сферах життєдіяльності суспільства незалежно від самого суб'єкта, для творчої особистості потрібні глибокі знання в широкому розумінні слова, особливо в тій сфері, де здійснюються її трудові та інші соціальні функції. До того ж ці знання розвинута творча особистість уміє застосовувати в різноманітних ситуаціях.

Не менш важлива риса — самотійність, що проявляється не епізодично, а як постійна, стабільна риса особистості, що виражається в умінні та потребі систематично самотійно працювати як у сфері трудової і суспільної діяльності, так і в плані самовдосконалення, розвитку своїх здібностей. Найбільше ця риса виявляється на основному і заключному етапах творчого процесу, коли здійснюється пошук і знаходиться центральна ідея вирішення творчої проблеми або ж основних контурів цієї ідеї. З'ясування завдання, збір матеріалу, його

опрацювання, бачення нового рішення — це ланки того ланцюга, що повинен привести до успіху, до діалектичного переходу від незнання чи часткового знання до знання.

Наведений аналіз дає можливість синтезу окремих рис творчої особистості та виділення в особливу рису, що є одночасно і критерієм розвинутої творчої особистості, — творчу самостійність як здатність не тільки використовувати знання, а й прагнути до їхнього постійного поновлення.

Індивідуальний аналіз ситуації, що виникла, здійснюється (на основі глибоких знань) напруженою розумовою діяльністю, що забезпечується творчим мисленням.

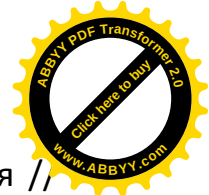
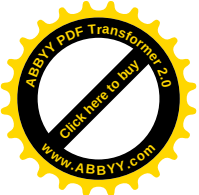
Якщо розвиток є заміна на визначеному етапі старого новим, то завданням творчого мислення стає критична переробка, освоєння існуючого. Певною мірою критичне ставлення до дійсності властиве кожному, та не завжди воно спрямоване на творення, удосконалення, що характерно для розвинутої творчої особистості. Це дуже важливо як у плані створення нового, так і в плані використання минулого досвіду.

Творчий процес, пов'язаний із доцільною діяльністю особистості, і, отже, формування її творчих здібностей опосередковано через світогляд, що визначає місце людини у світі, завдання і спрямованість його діяльності, а формування світогляду здійснюється в процесі творчого освоєння дійсності. Це дає можливість визначити таку особливість процесу формування творчої особистості: органічний взаємозв'язок формування творчих здібностей і світогляду.

особливостей

Література

1. *Давыдова Г.А.* Творчество и диалектика. — М.: Наука, 1976. — 175 с.

2. *Кедров Б.М., Гиндилис Н.Л.* Творческий процесс и ступени познания // Природа. — 1981. — №7. — С.14—22.

3. *Кириллова Н.Н.* К вопросу о гносеологическом анализе личностных характеристик творца / Человек и творчество. — М.: Изд-во Моск. обл. пед. ин-та, 1973. — С.45—66.